

DACHAU Moedige monnik en zijn verzet tegen de nazi's

Lichtpuntje achter het prikkeldraad

Mond dicht, geboden de Duitsers. Maar Titus Brandsma zweeg niet. De monnik waarschuwde al voor de oorlog voor het gevaar van de nazi's en nam joodse kinderen in bescherming. Die moed moest hij met de dood bekopen. De Duitsers arresteerden hem en vermoordden hem op 26 juli 1942 in Dachau. Ook na zijn dood leven zijn idealen voort. Een kenmerkende zin uit zijn brieven: 'Oorlog komt van twee kanten. Vrede ook.'

Amsterdam ■ Probeer het maar. Ga maar zitten. De ruimte is niet groter dan een wc'tje: het is een cel in een treinwagon, voor het vervoer van gevangenen. Een piepklein raampje met tralies, een bankje links. Gebouwd voor twee arrestanten. Toen verzetstman Titus Brandsma hiermee in 1942 zijn laatste reis naar het kamp Dachau maakte, duwden Duitse beulen onderweg nog zes man in het hokje.

De arrestantencel is op ware grootte nagebouwd in het Titus Brandsma Museum in Bolsward. Als je er in je eentje in zit, krijg je het er al benauwd. Hoe het voelt om zo met nog zes andere angstige gevangenen zo'n eind over het spoor te moeten, laat zich raden. Verderop staan de schoenen van Titus. Hoge, zwarte stappers. Onwillekeurig vraag je je af of je in die schoenen zou willen staan. En welke keuzes je dan gemaakt zou hebben.

Titus Brandsma durfde te kiezen. Hij kwam in 1881 ter wereld en

groeide op in een boerenfamilie in Oegeklooster, bij Bolsward. Hij werd kloosterling bij de karmelieten, studeerde wijsbegeerte in Rome, werd priester en bracht het tot hoogleraar aan de universiteit in Nijmegen. Daar zat onder andere student Godfried Bomans bij hem in de collegebanken.

Journalist

Tegelijk was hij journalist, grondlegger van een journalistenopleiding en oprichter van een spiritueel tijdschrift. In zijn artikelen en zijn lezingen maakte Brandsma al ver voor de oorlog een geschreven vuist tegen de Duitse dreiging. Hij wees op het gevaar van rassenhaat, waarschuwde bij spreekbeurten tegen de Jodenvervolging en riep de pers op geen NSB-advertenties te plaatsen. In 1941 streefde hij tegen de Duitse verordening om joodse kinderen van scholen te verwijderen. Per trein trok hij door het land om krantenredacties te waarschuwen tegen de invloed van de nazi-propaganda.

Dat kwam hem duur te staan: de Duitsers zagen zijn stille verzetwerk als een groot gevaar en arresteerden hem in januari 1942. Eerst sloot de Sicherheitsdienst hem wgens 'ondergrondse activiteiten' op in de gevangenis in Scheveningen. Cel 577. In het museum in Bolsward is de ruimte nagebouwd. Als je naast het smeedijzeren bed met de strozakken staat, voelt het alsof je even bij hem op bezoek bent. Lees zijn aantekeningen uit die tijd en het lijkt alsof hij tegen je praat. Wijze zinnen drukken je op het hart vertrouwen te houden. „Men beschouwt mijn opdracht als een daad van verzet”, bleek hem uit de verhooren. Dat sterkte hem zijn principes trouw te blijven. „Voor de belijdenis ervan lijd ik met vreugde.”

Steunpilaar

Uiteindelijk zetten de Duitsers Titus Brandsma in juni 1942 op een trein naar het oosten. Via Frankfurt en Neurenberg ging het richting Dachau. Een reis van bijna een week. Bij aankomst in het kamp onderging hij een grove behandeling. De nazibewakers in het kamp haatten priesters en dominees en deinsden er niet voor terug de gevangenen af te ranselen, te schoppen en te slaan.

Ondanks deze miserabele behandeling was Titus Brandsma voor zijn omgeving een belangrijke steunpilaar, vertelden medegevangenen later. Met opbeurende woorden wist hij lichtpuntjes te creëren in het zware kampbestaan.

De perskaart van Titus Brandsma

Titus Brandsma, getekend door een medegevangene in kamp Amersfoort.

„Lieve Titus, blijf mij begeleiden

„Brandsma was fysiek zwak, maar geestelijk een van de allersterkten”, verklaarde een kampgenoot later. „Hij stond psychisch boven zijn lichamelijk lijden. We hebben veel van hem gehouden, vooral om zijn natuurlijke en minnelijke omgang.” Zijn zwakke gestel bleek niet opgewassen tegen het uitputtende leven achter het prikkeldraad. De combinatie van uitputting, ziekte en ontbering werd hem te veel. Na 37 dagen in Dachau legde een kamparts hem met een dodelijke injectie voor altijd het zwijgen op. Net als ruim duizend andere geestelijken (katholiek en protestant), die door de nazi's naar Dachau zijn gedeporteerd.

Scholen

Toch is de boodschap van Titus Brandsma nooit verstild. Kerken, scholen, straten en scoutinggroepen dragen nog altijd zijn naam en in Frankrijk is een persprijs naar hem genoemd: wie schrijft over mensen in de verdrukking, maakt kans om die te winnen. Daarnaast is er de Titus Brandsma Award, die wordt toegekend aan journalisten die ondanks bedreiging of vervolging 'in de media de menselijke waardigheid hooghielden, wonden heelden en de dialoog bevorderden.'

Inwoners van Nijmegen kozen Brandsma tot 'de Grootste Nijmegenaar aller tijden' en in zijn thuisbasis Bolsward houden ze zijn ideale levend in het Titus Brandsma Museum: een plek waar je hem leert kennen zonder hem ooit ont-

Titus Brandsma

ONBEKEND

moet te hebben. In Nijmegen is het Titus Brandsma Memorial: een kapel als bezinningscentrum met een permanente tentoonstelling over zijn leven en zijn werk. Hier staat een urn met as uit Dachau, hier is zijn leven uitgebeeld, hier kun je zijn monnikspij bewonderen, hier ligt zijn perskaart uitgestald en hier kun je zien hoe vindigrijk hij in zijn cel was bij het schrijven van een boek over de kloosterlinge Theresia van Avila. Bij gebrek aan notitieblaadjes schreef hij zijn tekst in priegelletters tussen de regels van een bestaand boek.

Boegbeeld

Blader door het bezoekerslogboek bij de Nijmeegse Tituskapel en je leest in elke notitie het ontzag voor de hoofdpersoon. Voor veel 'fans' blijkt hij nog altijd een inspiratiebron. 'Titus, dank voor je voorbeeld en steun' staat er. En: 'Lieve Titus, blijf mij begeleiden'.

„Zelfs met de dood voor ogen, bleef hij overleefd en verdedigde hij waar hij in geloofde

Het dagelijks beheer van de Nijmeegse herdenkingskapel is in handen van Marieke Rijpkema. Zij werkte tien jaar als pastoraal werker in Haarlem voor ze intrad bij de kloosterorde van de karmelieten, de orde waar Titus Brandsma ook deel van uitmaakte. „Titus fascineert me omdat hij zijn geloof concreet maakte: hij kwam op voor mensen in nood en benadrukte dat ieder mens kostbaar is. Zelfs met de dood voor ogen, bleef hij overleefd en verdedigde hij waar hij in geloofde. Dat je als boegbeeld van zo veel goeds tenslotte door het kwaad wordt omgebracht, is nog steeds indrukwekkend.”

Bezieling

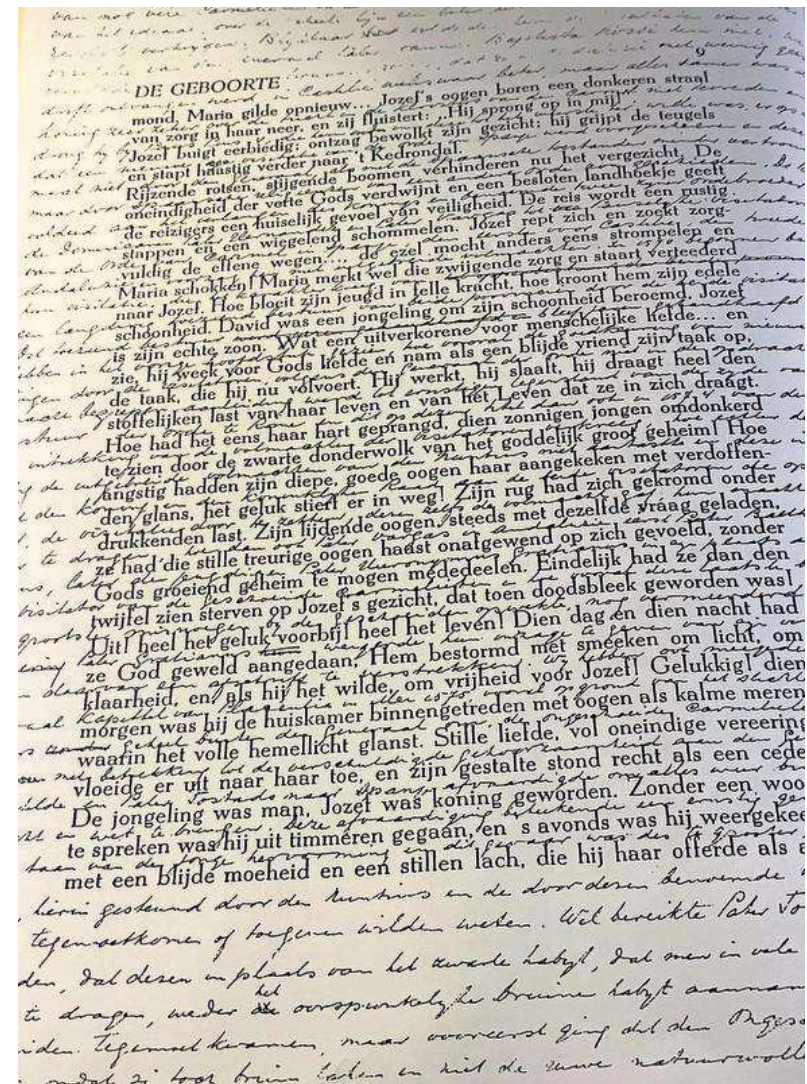
In het herdenkingscentrum in Nijmegen onderstreept Marieke Rijpkema dat het verhaal van Titus Brandsma nog niets aan zeggingskracht heeft verloren: „De nazi's legden hem het zwijgen op, maar zijn stem galmt na. Want voor veel

mensen biedt hij blijvende bezieling. Niet alleen zijn geschriften zijn bewaard gebleven, maar vooral zijn kracht en moed, zijn streven naar vrede en zijn mystieke bewoogtheid.”

De naam van Titus Brandsma leeft ook voort in de regio. Zo zijn er straten naar hem vernoemd in onder meer Leiden, Heemskerk en Soest. Er zijn Titus Brandsmascholen in Hilversum en Middenmeer, de scoutinggroep van Medemblik draagt zijn naam en in Amstelveen is een Titus Brandsmabank. Een opmerkelijk vernoeming buiten de regio?

Ook in Dachau is een straat naar hem vernoemd. Inderdaad: Dachau, de stad waar hij werd omgebracht in het concentratiekamp. Historische omwentelingen kunnen verkleed gaan in een straatnaambord.

Jan Vriend

Wegens papiergebrek in de cel schreef Brandsma zijn boek in een ander boek.

Herdenken

Nu de 26ste juli (de sterfdatum van Titus Brandsma) nadert, zijn er tal van activiteiten om de verzetstman te herdenken. Zo is er in Nijmegen een wandeling langs de plekken waar hij woonde en werkte. In Bolsward houdt de prior-generaal van de Karmelorde, pater Micheál O'Neill, op 27 juli een inleiding over de geschriften van Brandsma uit de dagen in zijn Scheveningse cel. Deze is via internet te volgen (titusbrandsmamuseum.nl). Ook het Vaticaan eert de Friese priester: in 1985 verklaarde de paus hem al zalig. Een heiligverklaring - nog een stapje hoger - zit eraan te komen. Hiervoor is in februari een vergadering van kardinalen en bisschoppen. Als zij akkoord gaan, hoeft de paus alleen nog maar ja te zeggen.